

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ГОТОВНОСТІ ДО РОЗВИТКУ СВОГО ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ПРОЦЕСІ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку вищої освіти, як визначено в проекті Закону про вищу освіту, є виховання високоосвіченої, національно свідомої особистості. Закон передбачає створення у вищих навчальних закладах саме освітньо-наукової системи підготовки фахівців, спроможної динамічно та адекватно реагувати на запити та потреби економіки держави, забезпечувати якість знань, умінь і практичних навичок осіб, що навчаються, відповідно до міжнародних стандартів якості вищої освіти та стандартів України.

Завдання формування готовності особистості до розвитку свого творчого потенціалу в навчально-виховному процесі є однією з важливих соціально-педагогічних проблем освіти. Актуальність даної проблеми обумовлена переходом вітчизняної педагогіки на гуманістичні способи навчання і виховання, що передбачає визнання цінності, неповторності і цілісності особистості людини, її право на вільну творчу реалізацію свого потенціалу і вважає необхідним забезпечити їм позицію суб'єктів власного розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій. Поняття самостійної роботи (А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Буряк, Л. Вяткін, В. Дайрі, В. Єсіпов, Л. Жарова, Р. Міхельсон, О. Нільсон, М. Підкасистий, Т. Шамова, І. Зімня, О. Малихін) розглядається різними авторами по-різному: і як форма організації, і як метод, і як засіб навчання, і як різновид навчальної діяльності. Під самостійною роботою студентів, зазвичай розуміють таку, яка виконується без участі викладача під час аудиторних занять, чи поза ними.

На нашу думку, найбільш широко охоплює всі аспекти самостійної роботи визначення Л. Вяткіна, який під самостійною роботою розуміє такий різновид діяльності, за якого в умовах систематичного зменшення прямої допомоги педагога виконуються навчальні завдання, котрі сприяють свідомому і міцному засвоєнню знань, умінь і навичок формування пізнавальної самостійності як визначальної риси особистості студента.

Розроблено також загальнотеоретичні підходи до вивчення творчого потенціалу в цілісній структурі особистості (В. Андреев, М. Копосова, П. Кравчук, А. Матюшкін, Я. Пономарьов, В. Риндак та ін.) та її готовності до розвитку свого творчого потенціалу (Ю. Васильєва, Н. Мажар, М. Мерзлякова, А. Саннікова, І. Чеснокова та ін.). Ступінь, глибина розгляду проблеми формування готовності особистості до розвитку свого творчого потенціалу і пропонувані шляхи її вирішення обумовлюються тим, наскільки вона входить до кола наукових інтересів дослідників. Автори пропонують ефективний педагогічний інструментарій формування готовності особистості до розвитку свого творчого потенціалу в умовах різних видів діяльності.

Мета даної роботи полягає в тому, щоб визначити і теоретично обґрунтувати методи та засоби організації самостійної навчальної діяльності, формування у студентів готовності до розвитку власного творчого потенціалу в процесі самоосвітньої діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освіта нині ставить за мету виховання в молоді довіри до динамічних знань, усвідомлення потреби розвитку своїх творчих здібностей. Це пояснюється тим, що початок ХХІ ст. характеризується вибухом нової наукової інформації, новими досконалішими технологіями виробництва. Наприкінці минулого століття обсяг наукової інформації подвоювався спочатку через 10 років, а пізніше – через 5, і в окремих галузях через 3 та менше років, тоді як на початку століття – через 20 років. Як відомо, майже 90% нової інформації в сфері пізнання про людину з'явилося за останні два десятиліття.

Стратегія підготовки фахівців із вищою освітою докорінно змінюється. Для спеціаліста визначальним стає самостійний пошук і відбір наукової інформації, яка

необхідна йому для подальшого вдосконалення професійної діяльності. Набуті знання дуже швидко старіють, якщо їх не оновлювати. Саме тому в усьому світі актуальною є проблема розвитку в майбутніх фахівців із вищою освітою бажання і вміння вчитися самостійно протягом усього трудового життя.

Видатні дидакти та філософи (Аристотель, Платон, Я. Коменський, І. Песталоцці, К. Ушинський та інші) стверджували, що освіта та розвиток особистості не передаються у спадок, не можуть бути кимось надані, а кожен, хто бажає має досягти цього власними силами.

Демокріт стверджував, що людина може досягти моральної досконалості шляхом формування таких цінних якостей, як самопізнання, самоконтроль, здатність до розумного самообмеження, самодисципліна. Силою своєї волі Демокріт зумів виправити власні мовленнєві вади і стати одним із найвідоміших ораторів в античній історії.

Цінності саморозвитку, самоосвіти, самопізнання, самовиховання давно стали пріоритетними у цивілізованих країнах. Технічні засоби автоматизації деяких процесів розумової праці відкрили широкі можливості для творчості. У цих умовах освіченим стає той фахівець, який не тільки поповнює свої знання, а й творчо підходить до розв'язання професійних проблем.

Наразі конкурентноздатність фахівця з вищою освітою базується не на сумі засвоєних під час навчання знань, а на вмінні їх творчого застосування та здатності самостійно поповнювати і здобувати.

Психологічною наукою отримані дані про те, що творчий потенціал є інтегративна, загально особистісна здатність до творчості, змістовний прояв її відбувається на різних рівнях усвідомленості, якісна своєрідність обумовлена біологічними і соціальними факторами, а ступінь розгортання залежить від соціальних умов та активності самої людини.

Отже, без самоосвіти, самовдосконалення, самовиховання, тобто самостійної роботи над собою неможливо стати кваліфікованим фахівцем, здатним вирішувати завдання, поставлені сучасністю.

На думку А. Алексюка «самостійна робота – це систематична, планомірна, цілеспрямована робота студентів, яка здійснюється у ході аудиторних, обов'язкових за розкладом занять, де він слухає і самостійно конспектує лекції, на практичних і лабораторних заняттях він – на одинці чи у колективі – виконує лабораторні роботи, розв'язує задачі» [1, с. 45].

І. Зимняя під самостійною роботою студентів розуміє вищу форму їх навчальної діяльності, яка є цікавою для дослідження у плані психологічного аналізу цієї діяльності. Вона зауважує, що «під самостійною роботою у дидактиці розуміють різні види індивідуальної і колегіальної діяльності тих, хто навчається, на аудиторних чи поза аудиторних заняттях, чи дома». Однак не кожену роботу студента можна вважати самостійною: «особливість самостійної роботи на відміну від «позааудиторної», «домашньої» полягає в тому, що в її основі є новий для того, хто навчається, матеріал, нові пізнавальні задачі». І. Зимняя вважає, що «самостійна робота – це цілеспрямована, внутрішньо вмотивована, структурована самим суб'єктом і корегована за процесом і результатом діяльність» [4, с. 327].

Водночас вивчення можливостей формування у студентів готовності до розвитку власного творчого потенціалу в процесі самоосвітньої діяльності в сучасних наукових дослідженнях представлено недостатньо. Однак це зовсім не означає, що відповідні проблеми вченими не розглядалися.

Орієнтованість самоосвіти на творчу самореалізацію особистості, її творчий саморозвиток досліджували В. Бондаревський, К. Вентцель, Л. Нейштадт, В. Окинський та ін. На значущість самоосвіти в контексті розвитку творчого потенціалу людини звертали увагу С. Гессен, В. Риндак, В. Сорока-Росинський. Ю. Шароін та ін

Проте варто визнати необхідність більш досконалого педагогічного забезпечення підготовки студентів до самоосвіти і важливість включення в якості мети самоосвітньої діяльності розвиток творчої активності, творчого потенціалу особистості; звернути увагу на необхідність становлення процесів «самості», а також орієнтації на творчу самореалізацію особистості тощо.

Ефективність готовності студентів до самоосвіти залежить від стилю управління студентським колективом, який передбачає індивідуальний підхід до кожного, всіляку підтримку його творчості, прагнення до самореалізації. Передусім розвитку творчого потенціалу в процесі самоосвіти сприяє робота з вирішення таких завдань:

- створити студентіві умови для інтелектуального, соціального, і духовного розвитку, самореалізації особистості;
- досягти оптимальної реалізації впливу самоосвіти на розвиток творчих задатків особистості студента;
- забезпечити максимальну мобілізацію психічних ресурсів особистості з метою забезпечення самореалізації.

Творчий саморозвиток особистості припускає формування комплексу ідеальних конструктів креативно-мотиваційного, спонукального й екзистенціального характеру.

Такими є ціннісні установки на саморозвиток, потреби у творчості, інтереси, життєві цілі, проєктивні моделі творчої діяльності, вибір засобів і дій. Принципово значущою є здатність до методологічної та методичної рефлексії процесу і результату творчої діяльності. Стосовно творчої індивідуальності, яка формується, методологічно значущим і методично перспективним стає цілепокладання, що підлягає реалізації.

Особистість, яка розвивається, свідомо ставить мету власної позитивної зміни. Конкретною ознакою творчої особистості є її здатність ставити перед собою завдання щоразу зростаючої складності та прагнення до їх вирішення. Таким чином, творчий саморозвиток припускає свідому діяльність із проєктування власного розвитку.

Саморозвиток успішно здійснюється в середовищі співтворчого пошуку викладача і студента, тобто під час упровадження діалогових форм пошукової діяльності; розвитку навичок рефлексивного аналізу процесу і результату творчого пошуку, разом з тим – і зроблених помилок [2, с. 42]. Самоорганізація і самопланування своєї діяльності є обов'язковим компонентом творчого саморозвитку студента. Вони забезпечують можливість свідомо проєктувати себе та зміни у своєму творчому зростанні.

Творчий саморозвиток особистості неможливий без самоконтролю і самооцінки результатів навчальної діяльності, рефлексії пізнавальних дій, розумових процесів, своїх потенційних можливостей. Самооцінка і рефлексія дають змогу виявити успіхи і прогалини в самовдосконаленні та творчому саморозвитку особистості.

Важливою складовою творчого саморозвитку студента є саморегуляція діяльності. Вона сприяє оволодінню уміннями регулювання своєї творчої діяльності і поведіння на різних етапах процесу навчання, у різних ситуаціях, а також уміннями керувати своїм станом, своєю пізнавальною діяльністю і поведінкою, відновлювати свій творчий потенціал, вирішувати проблемні ситуації. Повноцінна саморегуляція забезпечує розвиток вимогливості особистості до себе й інших людей, уміння не зупинятися й успішно переборювати труднощі в житті. Розвитку саморегуляції сприяють самопостереження, самоаналіз, уміння порівнювати свої дії з діями і вчинками інших людей.

Для організації навчального процесу, що стимулює появу творчих ідей, найбільш продуктивною є робота в парах чи міні-групах. Організуючи роботу, варто враховувати той факт, що виробленню творчих ідей сприяє така взаємодія, для якої характерна атмосфера співробітництва. Кожен із студентів повинен мати можливість вплинути на хід обговорення, використовуючи свої знання, потрапити під вплив обговорення і тим самим переформулювати своє бачення проблеми чи завдання. Для творчого вирішення проблеми необхідно працювати спільно, підтримуючи атмосферу «відносної незгоди», тобто

дискусії, беручи до уваги, що кожен зможе компенсувати неможливий для нього рівень творчої діяльності або той, якого йому складно досягти.

Підготовка фахівця з вищою освітою – це насамперед становлення його як особистості, людини гуманної, відповідальної, з громадянськими та моральними якостями. У зв'язку з рішучим поворотом до особистісно орієнтованого підходу в навчанні особлива увага звертається на теорію розвиваючого навчання, на реалізацію ідеї самоактуалізації особистості.

Науково доведено, що кожна людина від природи в певній мірі наділена задатками творчого потенціалу, який можна визначити як універсальну, цілісну якість людини змістовна визначеність якої виявляється у творчій діяльності шляхом прирощення матеріально-духовних цінностей, саморозвитку і самореалізації особистості, концентруючи для цього фізичні, психологічні та духовні ресурси [5, с. 35]

Висновки. Ми вважаємо, що найбільш сприятливим періодом для формування готовності особистості до розвитку свого творчого потенціалу є період навчання у вищому навчальному закладі. Для якого характерний інтерес до власного внутрішнього світу, потреба у визнанні «самості», зростання самосвідомості, перехід від зовні заданої до внутрішньо мотивованої діяльності.

Виходячи з того, що формування готовності особистості до розвитку свого творчого потенціалу в навчально-виховному процесі є однією з важливих соціально-педагогічних проблем освіти, вважаємо за необхідне реалізувати на практиці такі завдання:

- створити оптимальні умови для виявлення пізнавальної активності студентів;
- формувати потреби навчатися впродовж усього життя;
- сприяти формуванню умінь і навичок здобувати знання самостійно за допомогою різних джерел інформації.

Література:

1. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання / А.М. Алексюк, А.А. Аюзанайн, П.Г. Підкасистий, В.А. Казаков / За ред. А.М. Алексюка. – К.: ІСДО, 1993. – 335 с.
2. Болонський процес у фактах і документах / Упорядники Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубіянюк В.В., Бабин І.І. – Київ-Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім.В.Гнатюка, 2003. – 52 с.
3. Волощук І. С. Науково- педагогічні основи формування творчої особистості / Волощук І. С. – К.: Педагогічна думка, 1998. – 160 с.
4. Зимняя И.А. Педагогическая психология / И.А. Зимняя. – Ростов-на-Дону, 1997. – 476 с. /
5. Пономарев Я.А. Исследование творческого потенциала человека / Я.А. Пономарев // Психол. Журнал. – 1991 – Т.12. - №1. – С.3-11

У статті визначено і теоретично обґрунтовано методи та засоби організації самостійної навчальної діяльності, формування у студентів готовності до розвитку власного творчого потенціалу у процесі самоосвітньої діяльності.

Ключові слова: самостійна робота, самоосвітня діяльність, творчий потенціал, готовність до розвитку творчого потенціалу.

В статье определены и теоретически обоснованы методы и средства организации самостоятельной учебной деятельности, формирования у студентов готовности к развитию собственного творческого потенциала в процессе самообразовательной деятельности.

Ключевые слова: самостоятельная работа, самообразовательная деятельность, творческий потенциал, готовность к развитию творческого потенциала.

The article outlines the theoretical studies and methods and means of self-learning activities, the formation of students' readiness to develop their own creativity in the process of self-educational activity.

Keywords: independent work, self-educational activity, creativity, commitment to the development of creativity.